

ועדת האתיקה המוסדית לענייני מחקר

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

נהלים לקבלת אישורים אתיים עבור מחקרים של מרצים שבהם נכללים בני אדם – תשפ"ו

המכללה האקדמית לחינוך על שם קיי מעודדת את אנשי הסגל לערוך מחקרים. במסגרת ההתנהלות המחקרית נושא האתיקה הינו מרכזי. הרכיב האתי איננו ניתן להפרדה מהמרכיבים המדעיים-מתודולוגיים של המחקר. כחוקרים תפקידכם לשמור על חוקי האתיקה המחקרית בתכנון המחקר ובמהלכו. בנוסף לכך, בשנים האחרונות ישנה דרישה להצהיר על קבלת אישור אתי ממוסד רשמי לצורך פרסום מחקרים. לשם כך, הוסדר נוהל לצורך קבלת אישור אתי לביצוע מחקרים, שילווה על ידי ועדת האתיקה המוסדית לענייני מחקר.

הוועדה דנה בבקשות של מרצי המכללה בלבד, ובמקרים בהם הנחקרים הם בני אדם. מחקרי סטודנטים ילוו על ידי מרצי הקורסים. חוקרים מארגונים אחרים שמעוניינים לערוך מחקר במכללה יופנו לסגנית הנשיא, ד"ר אורלי קרן, לקבלת אישורה של הנהלת המכללה. בנוסף לכך, הוועדה לא תדון במחקר שנעשה במסגרת ארגון אחר (למשל – בתי ספר, בתי חולים). יש להגיש בקשה להיתר כמקובל באותו ארגון (למשל – המדען הראשי של משרד החינוך). במכתב זה יתואר הנוהל לקבלת אישור אתי עבור מרצי המכללה. תוקף האישור לביצוע המחקר הוא לשלוש שנים מהחלטת הוועדה.

בעקבות הדיון בוועדה אנו מוציאים אישור רשמי בעברית ובאנגלית, לכן אנו מבקשים להקפיד על התאמה בין הנוסח בעברית לבין הנוסח באנגלית. כמו כן, אנו מבקשים להקפיד על ניסוח תקין והקפדה על מבנה הבקשה לוועדת האתיקה, כפי שיפורט להלן.

בהתבסס על עקרונות שנהוגים בוועדות אחרות (ביניהן משרד החינוך), יצרנו ארבעה מסלולים, שיוגשו באמצעות [קישור זה](#):

מסלול אקספרס – ייתן אישור בדיעבד על עבודות גמר לשם פרסום. הנחת המוצא היא כי מחקרים אלה מלווים על ידי חוקרים מנוסים, הן בסדנאות והן על ידי המנחה. מידי שנה תישלחנה למרצים שעוסקים בעבודות גמר ההנחיות לביצוע מחקרים. ועדת האתיקה תבקש מראשי התוכניות "לרענן" את ההנחיות על פי הצורך (הערה: ראו מכתב נוסף בנושא: "הנחיותם של מחקרי סטודנטים - היבטים אתיים").

מסלול מחקר פעולה – מיועד למחקרים "לא רגישים"¹ של מרצים בכיתתם (למשל מחקרים המתייחסים ללמידה של תכנים, לשיטות ההוראה, וכולי).

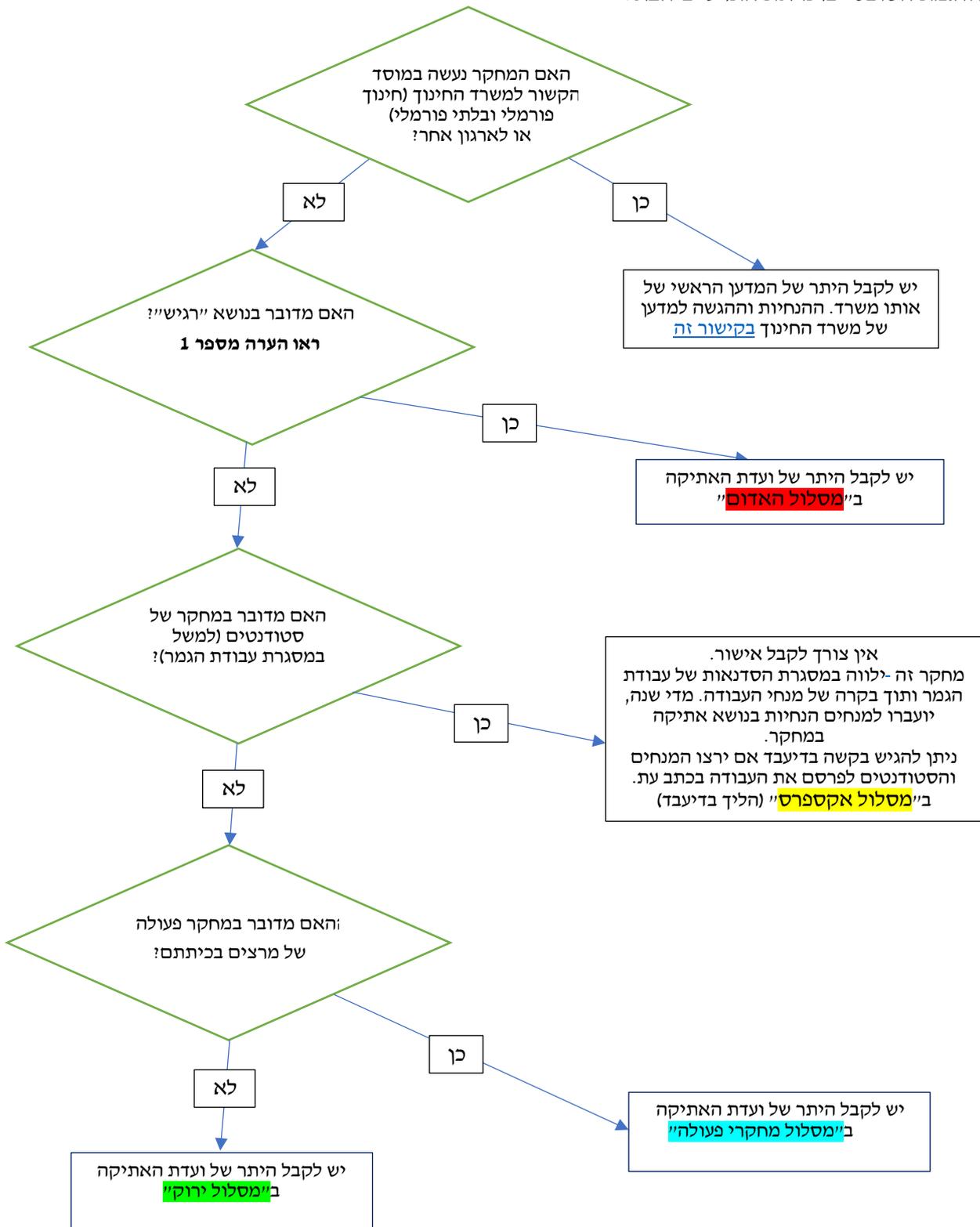
מסלול ירוק – למחקרים בנושאים "לא רגישים" במסגרת המכללה או מחוצה לה.

מסלול אדום – מיועד למחקרים בנושאים "רגישים", כפי שמתואר בהערה 1. יש לקחת בחשבון שמסלול אדום יכול להיות כרוך בהליך אישור מורכב יותר אשר כולל הפנייה של הבקשה לגורמים נוספים.

על מרצי המכללה שעורכים מחקרים שבהם נבדקים בני אדם להגיש בקשה באמצעות הטופס – [בקישור זה](#).

¹ בחרנו בהגדרה של משרד החינוך למחקר בנושא רגיש – אלימות, בריונות, הצקות, אמונה ודת, עברות על החוק, התמכרויות מסוגים שונים, קושי רגשי או נפשי (חרדה, דיכאון, אובדנות), זהות מגדרית, התנהגות מינית, טראומה, פעולה רפואית, סוציומטריה, מחקר על קטינים או חסרי ישע.

לשם הדגמת הטופס יצרנו את התרשים הבא :

להלן הנוהל שיוצג לחוקרים בעקבות המיון בטופס:

מסלול אקספרס

מסלול זה מיועד לאישור בדיעבד של עבודות גמר לשם פרסום. הנחת המוצא היא כי מחקרים אלה מלווים על ידי חוקרים מנוסים, הן בסדנאות והן על ידי המנחה.

שאלות הטופס

- שם המנחה (בעברית ובאנגלית)
- מספר תעודת זהות
- דואר אלקטרוני
- שם הסטודנט/ית (בעברית ובאנגלית)
- מספר תעודת זהות
- נושא המחקר (בעברית ובאנגלית)
- מטרת המחקר
- שאלות המחקר
- משתתפי המחקר (בעברית ובאנגלית)
- כלי המחקר (בעברית ובאנגלית)
- הליך המחקר
- הליכים לשמירה על כללי האתיקה
- תקציר העבודה

הסכמה על הצהרה אתית

אני מצהיר/ה כי במחקר זה נשמרו כללי האתיקה המקובלים במחקר:

- א. המשתתפים הביעו את הסכמתם להשתתף במחקר בידיעה שהמידע יתפרסם בפורומים שונים (בעבודה, בכנסים ובפרסומים עתידיים) או שעורכי המחקר פנו למשתתפים בדיעבד לקבלת אישור.
- ב. האנונימיות של הנחקרים נשמרה אלא אם הם ביקשו במפורש לפרסם את פרטיהם.
- ג. נעשה שימוש בחומרי הגלם שנאספו אך ורק לצורך העבודה של הסטודנט/ית והמנחה.
- ד. לא נגרם נזק כלשהו למשתתפים בשל השתתפותם במחקר.

שם וסימון הסכמה: _____

מסלול מחקרי פעולה

מסלול זה מיועד למרצים שמעוניינים לחקור נושאים לא רגישים הקשורים להוראה וללמידה בקורס (למשל, למידה של תכנים ומסרים, בחינת שיטות ההוראה, מחקרים עצמיים על התפתחות מקצועית, וכו'). יש לקבל היתר מראש. אם יעלו במסגרת הקורסים סוגיות שאותן המרצים ירצו לפרסם, יהיה צורך לבקש אישור בדיעבד מוועדת האתיקה.

מחקרי פעולה, על פי רוב, אינם בעייתיים מבחינה אתית, ואף מומלצים כאמצעי להתפתחות מקצועית ומחקרית, בעיקר במכללות להכשרת מורים שבהן מורים מהווים מודל להוראה. יחד עם זאת, בשל יחסי מרות בין מרצים לסטודנטים שהם מלמדים יש חשיבות גדולה לאופן ניהול/ביצוע המחקר, שלא יפגע בסטודנטים מחד ושיאפשר להגיע למידע מהימן על הקורס מאידך.

לצורך עריכת מחקר פעולה יש לקיים את הפרקטיקות הבאות:

א. יש ליידע את הסטודנטים, ככל שניתן, שתיעוד מהלכי הקורס ותוצרי הקורס ישמשו למחקר. יחד עם זאת, יש צורך לקבל מהם הסכמה פסיבית (אי התנגדות) ([קישור לתבנית](#)) לעשות שימוש בנתונים שונים (שאלונים, עבודות, רפלקציות, וכו') לאחר סיום יחסי המרות (דהיינו לאחר דיווח הציונים בקורס). אם הסטודנטים יביעו התנגדות, אזי אין לכלול עניינים הקשורים אליהם במחקר.

ב. יש לקבל הסכמה אקטיבית ([קישור לתבנית](#)) מראש לצילום ולהקלטה של השיעורים.

ג. יש לבצע ראיונות לאחר סיום יחסי המרות (דיווח ציונים בקורס), ורצוי שהמראיין יהיה חיצוני. אם עולה הצורך לראיין סטודנטים במהלך הקורס, הרי שבמקרה זה חלה חובה שהמראיין יהיה חיצוני. יש לשמור בקפידה על אנונימיות ולקבל הסכמה אקטיבית מהמראיינים ([קישור לתבנית](#)).

ד. משובים ושאלונים שיועברו במהלך הקורס יהיו אנונימיים בלבד.

שאלות הטופס

- שם החוקר/ת הראשית/ת (בעברית ובאנגלית)
- מספר תעודת זהות
- דואר אלקטרוני
- חוקרים נוספים (בעברית ובאנגלית)
- נושא המחקר (בעברית ובאנגלית)
- מטרת המחקר
- שאלות המחקר
- משתתפי המחקר (בעברית ובאנגלית)
- כלי המחקר (בעברית ובאנגלית)
- הליך המחקר
- הליכים לשמירה על כללי האתיקה - מה הצעדים שינקטו על מנת שלא ייגרם נזק למשתתפים (תהליכי ההסכמה בהקשר לכלי המחקר השונים, אנונימיות, הימנעות מיחסי מרות, אי פגיעה וכולי).
- הליכי קבלת ההסכמה מהמשתתפים ([קישור לתבנית](#))

הסכמה על הצהרה אתית

אני מצהיר/ה כי קראתי את ההנחיות ואפעל בהתאם לכללי האתיקה הנהוגים במכללה, תוך הקפדה על הכללים הבאים:

- א. יידוע המשתתפים על נושא המחקר ועל אופן איסוף הנתונים.
- ב. קבלת הסכמה (לפי אופן איסוף הנתונים) על ההשתתפות במחקר ועל שימוש בנתונים שייאספו גם לצורך פרסום (כנסים ופרסומים כתובים).
- ג. שמירה על האנונימיות של הנחקרים, אלא אם תהיה בקשה מפורשת שלהם לפרסם את פרטיהם.
- ד. אי הפצה של חומרי הגלם לגורם כלשהו, למעט צוות המחקר.
- ה. בעבודה עם כלי בינה מלאכותית פתוחים - העלאת חומרים ללא פרטים מזהים.
- ו. מניעת נזק כלשהו למשתתפים בשל השתתפותם במחקר.

שם וסימון הסכמה: _____

מסלול ירוק

מסלול זה מיועד למרצים שמעוניינים לחקור נושאים שאינם רגישים בתוך המכללה או מחוצה לה. אם מרצים רוצים לחקור סטודנטים בנושאים שאינם קשורים לקורסים שלהם, ניתן לעשות זאת רק באמצעות שאלונים אנונימיים. ראיונות או שאלונים מזהים ניתן להעביר רק לסטודנטים שהם אינם מלמדים.

שאלות הטופס

- שם החוקר/ת הראשית/ת (בעברית ובאנגלית)
- מספר תעודת זהות
- דואר אלקטרוני
- חוקרים נוספים
- נושא המחקר (בעברית ובאנגלית)
- מטרת המחקר
- שאלות המחקר
- משתתפי המחקר (בעברית ובאנגלית)
- כלי המחקר (בעברית ובאנגלית)
- הליך המחקר
- הליכים לשמירה על כללי האתיקה - מה הצעדים שינקטו על מנת שלא ייגרם נזק למשתתפים (תהליכי ההסכמה בהקשר לכלי המחקר השונים, אנונימיות, הימנעות מיחסי מרות, אי פגיעה וכולי).
- הליכי קבלת ההסכמה מהמשתתפים ([קישור לתבנית](#))

הסכמה על הצהרה אתית

אני מצהיר/ה כי קראתי את ההנחיות ואפעל בהתאם לכללי האתיקה הנהוגים במכללה, תוך הקפדה על הכללים הבאים:

- א. יידוע המשתתפים על נושא המחקר ועל אופן איסוף הנתונים.
- ב. קבלת הסכמה (לפי אופן איסוף הנתונים) על ההשתתפות במחקר ועל שימוש בנתונים שייאספו גם לצורך פרסום (כנסים ופרסומים כתובים).
- ג. שמירה על האנונימיות של הנחקרים, אלא אם תהיה בקשה מפורשת שלהם לפרסם את פרטיהם.
- ד. אי הפצה של חומרי הגלם לגורם כלשהו, למעט צוות המחקר.
- ה. בעבודה עם כלי בינה מלאכותית פתוחים - העלאת חומרים ללא פרטים מזהים.
- ו. מניעת נזק כלשהו למשתתפים בשל השתתפותם במחקר.

שם וסימון הסכמה: _____

מסלול אדום

מסלול זה מיועד למרצים שמעוניינים לחקור נושאים רגישים בתוך המכללה או מחוצה לה. אם מרצים רוצים לחקור סטודנטים בנושאים שאינם קשורים לקורסים שלהם, ניתן לעשות זאת רק באמצעות שאלונים אנונימיים. ראיונות או שאלונים מזוהים ניתן להעביר רק לסטודנטים שהם אינם מלמדים.

שאלות הטופס

- שם החוקר/ת הראשית/ת (בעברית ובאנגלית)
- מספר תעודת זהות
- דואר אלקטרוני
- חוקרים נוספים
- נושא המחקר (בעברית ובאנגלית)
- מטרת המחקר
- שאלות המחקר
- משתתפי המחקר (בעברית ובאנגלית)
- כלי המחקר (בעברית ובאנגלית)
- הליך המחקר
- פירוט הסוגיות הרגישות שיעלו במסגרת המחקר והצהרה לגבי היכולת של החוקר/ת לעסוק בהן (הכשרה, ניסיון מקצועי וכולי).
- נוסח ההסבר הכתוב או הדבור שיינתן למשתתפי המחקר
- טופסי ההסכמה לאיסוף הנתונים לכל אחד מכלי המחקר ([קישור לתבנית](#)). במקרה של מחקר על קטינים או חסרי ישע, יש לבקש הסכמה של ההורים או של האפוטרופוס.
- הצהרה לגבי הצעדים שינקטו על מנת שלא ייגרם נזק למשתתפים. לפרט כיצד ישמרו כללי האתיקה.
- הצהרה לגבי האופן שבו החוקר/ת מתכננת להתמודד עם מצבים שבהם תעלינה מצוקות שדורשות התייחסות נוספת.

הסכמה על הצהרה אתית

אני מצהיר/ה כי קראתי את ההנחיות ואפעל בהתאם לכללי האתיקה הנהוגים במכללה, תוך הקפדה על הכללים הבאים:

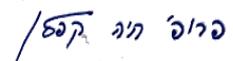
- א. יידוע המשתתפים על נושא המחקר ועל אופן איסוף הנתונים.
- ב. הצהרה בעל פה ובכתב שהמחקר עלול לעורר תגובה רגשית. אם תגובה כזאת תתעורר הרי שיש להציע פתרונות.
- ג. קבלת הסכמה (לפי אופן איסוף הנתונים ולפי אוכלוסיית היעד) על ההשתתפות במחקר ועל שימוש בנתונים שייאספו גם לצורך פרסום (כנסים ופרסומים כתובים).
- ד. שמירה על האנונימיות של הנחקרים.
- ה. אי הפצה של חומרי הגלם לגורם כלשהו, למעט צוות המחקר.
- ו. בעבודה עם כלי בינה מלאכותית פתוחים - העלאת חומרים ללא פרטים מזהים.
- ז. מניעת נזק כלשהו למשתתפים בשל השתתפותם במחקר.

שם וסימון הסכמה: _____

ועדת האתיקה עומדת לרשותכם בכל שאלה. ניתן לפנות בשאלות גם למזכירת הוועדה גילה אביטל.

בברכת הצלחה,

פרופ' חיה קפלן, ראש הוועדה

בשם חברי ועדת האתיקה המוסדית לענייני מחקר

ד"ר חאלד אל סייד ד"ר מירב אסף ד"ר חיים דיהי ד"ר אריק שגב ד"ר שרון שטיינברג